

DE AQUA.

Cap. VII.

COMMUNIS aqua (utpote ad elementum aqueum proximè accedens) frigida est & humidæ qualitatis: non caret illa vitali principio, ut nec reliqua omnia creata, prout alibi docuimus: eius usus admodum necessarius est, ac utilis (si quid aliud est) ad vitæ conservationem.

Vsus aque. Terra enim eius irrigatione, germina, & fructus producit, quæ alioqui steriles, & infrugifera langueret. Ea aquantur animalia alia cum hominibus, ut sitim extinguant, nec commodè alioqui citra eius usum viverent.

Hac diluitur farina, ut pasta fiat, & panis: nec citra illam edulia in usum hominis coquantur: hæc pariter non parvo usui est ad multos potus alimentosos ac medicamentosos conficiendos in salutem hominis. Denique si huc congerere omnes illius usus, ac commoditates proposuerim, nullus unquam fiet finis. Satis est mihi illius proprietates indagare, quæ diætæ sanitatque conservandæ congruæ ac necessariæ fuerint. In quem finem summè necessaria est medico facultatum illius cognitio. Atq; id ipsum est, quod nos docet Ægineta lib. primo de re medic. cap. 50.

De Aquis, inscripto, quod sic orditur: Oportet etiam (inquit) aquarum virtutis ac vitii peritū esse.

esse. Multi enim usus sunt aquæ, præ omnibus fere rebus aliis, ad omnem victus rationem.

Vt autem bonas ac laudabiles aquas à vitiosis distinguamus, differentiæ illarum primò nobis *Varie differentia aquarum* cognoscendæ sunt: quæ ex sententia Aëtii in *Aes. teor. 1. serm. 3. 163* genere spectatæ, quintuplices numero sunt: aqua pluvia, fontana, putealis, fluvialis, & stagnosa vel lacunosa: quæ quidem generales differentiæ, in alias specialiores dividendæ sunt. A quæ enim pluvix nomine intelligi potest, quicquid ab aere in terram defluit, aquæ formam obtinens. Quod cum variè accadat, diversas quoque distinctiones, ut necessarias postulat.

Aliæ enim sunt pluvix lenes ac suaves, quæ nulla aeris commotione decidunt: aliæ sunt procellosiores. Præterea nivalium quoq; aquarum, à pluviiis distinctarum, nobis statuendum est discrimen: quæ etsi inter levissimas censentur, quod sublimatæ & destillatæ fuerint, ideoque putrefactæ aut digestæ: hoc nomine tamen inter optimas aquas non sunt reponendæ, ut quæ febricitantibus & ictericis incommodæ & detrimētosæ sint, ut scribit Aëtius eodem loco: Verum febricitantibus, inquit, & iis qui bilem supernè ac infernè reddunt, & regio morbo, incommoda est. Subiungitq; postea: Quare neq; extergit, neq; concoquit, neq; madefacit, & excretiones impedit: diuturniorq; tardius item concoquitur ac digeritur: De aqua pluvia loquitur. Antea enim dixerat, eam non nisi recentem esse utilem, idq; si trajiceretur aut transcolaretur. Quæ magna est molestia & nimia servitus,

P

in

in potu aquæ. Nec dubium est tamen, quin cister-
narum aquæ in Italia usitatissimæ, & quæ in Gal-
lia nunc frequentes esse solent, liberent aquas
hac traiectionis molestia. Si quidem eiusmodi
aqua per arenam transfusa, atq; sic repurgata,
leviorq; reddita inter optimas censetur, sive gu-
stus, sive valetudinis habeatur ratio.

Quod ad fontanas aquas attinet, usitatissimæ
sunt omnium, atq; inter optimas connumeran-
tur. Veruntamen advertendum est accuratè, in
quam partem fluant, & quo sole spectentur. Si
enim ab Oriente id fiat, ceteris præstant, ut ait
Oribasius, humiditate, tenuitate, odoris suavi-
tate, & moderatè refrigerando, moderateq; ca-
lesfaciendo. Aëtius loco præcitato in huiusmodi
aquis exigit, ut per meatum quendam, aut terram
puram excolentur, calefiant ac refrigerent citis-
simè. Has ait inter alias esse optimas, nisi ali-
quod vitium ex cloacis contrahant.

*Note opti-
marum aqua-
rum.*

Fontanæ verò aquæ (addit Aëtius) quarum
fontes ad septentrionem erumpunt ex petris stil-
lantes, solem aversum habent, incoctiles ac tar-
di transitus sunt, tardeq; calefiunt & frigeſcunt,
idcirco aliis deteriores sunt: Quæ ad Occiden-
tem vergunt, ut ait Oribasius, violentæ sunt, &
refrigeratione, & duritie. Quæ ad meridiem
spectant, magis salæ sunt, & calidiores, & ad
mejendum non idoneæ, sed ad descendendum
per intestina promptiores.

Aqua ex puteis vivas scaturigines habenti-
bus, ex quibus in horas hauritur aqua, si nul-
lum aliunde vitium accedat, inter bonas cen-
setur,

tur, & quibusdam hominum naturis congrua est. De ea sic scribebat Aetius eodem libro & capite: At puteana, inquit, frigida est, terrâ difficulter excernitur, agrè digeritur: propterea aestuoso stomacho aut ventri commodior est, quàm fontana.

In examen aquarum fluvialium & putealium, naturæ terrarum, & loca unde scaturiunt, nobis imprimis observanda sunt: sive sit locus planus & campestris: sive monticulosus, aut etiam montanus: Nam qui fontes aut putei in planis locis siti, in suo nativo solo scaturigines nacti sunt, minus commodas ac salubres aquas producant, quàm quæ ex altioribus & montanis locis decurrunt. Ut enim scribit Oribasius libro iam citato, colles & montes ad bonas aquas eructandas potiores sunt humiliore & planiore solo. Nam & puriores & tenuiores, ac odoratione, dulcedineq; suaviore aquas emittunt.

Distinguenda porrò sunt eiusmodi loca. Quædam enim sunt plana quidem, sed sub quibus rupes delitescent, ex quibus aquæ frigidiores emergunt, quàm ubi nullæ sunt. Quædam sunt arenosa, aut pingua & opima arva, ex quibus quæ scaturiunt origines, semper meliores aliis habentur.

Quod verò ad eas aquas attinet, quæ ex montibus & collibus delabuntur, cum alii montes aut colles sint terrei, (ut ibidem scribit Oribasius) alii petrosi, pro varia natura diversas etiam aquas emittunt. Terrei siquidem ferunt præstantiores, & mollitie, & minoris frigiditatis: Saxeæ

aquas habent deteriores, tum duritie, tum frigore: Puriores tamen, quam alia sunt, minimumque habent subsistentiæ.

De fluvialibus verò & stagnosis aquis Aëtius loquens, eodem ipsas ordine collocat, cum sic scribit: Fluviales, inquit, aquæ & stagninæ, omnes malæ sunt, Nili aquâ exceptâ: hæc enim (addit) omnibus virtutibus exornata est. Infamma, mirum in modum laudat fluminis illius aquam: aqua cum procul distemus, parùm tot illius laudes nobis conferunt. Hinc tamen inferre possumus, cum istud flumen lutosus sit, quàm arenosus, à quo tota Ægypti regio (ut ferunt historiæ) quotannis, cum ab alveo suo excurrit, impinguatur: omnes fluviorum pingues aquas, pari modo, aliis ex torrente arenoso profluentibus, esse præferendas. Hinc fit, ut Sequanæ lutosa & pinguis, Ligerinam aquam sabulosam bonitate superet: Non enim ex Ligeri exundante impinguntur arva, quæ potius ad eò arena conteguntur, ut inde sterilecant: At cum Sequana lutosam aquam & pinguem, per opima arva transfluens, obtineat, meliorem idcirco exhibet aquam, tum quod onera ferat graviora, quàm alii Galliæ fluvii, tum quod equos impinguet, leguminaq; citius, & melius coquat, quæ bonæ aquæ certissima sunt indicia, ut paulò post dicemus. Hinc concludimus inter optimas recensendas esse Sequanæ aquas, præsertim si ab hypostasi sua repurgatæ fuerint, aut in cisternas depurandæ infundantur.

Lib. 3. de

Celsus fluviorum aquas, nec ipse eodem loco, quo

quo stagnans statuit, quemadmodum nec Aëtius: *re medis. cap. 18.*
 At secundo loco fontanas illas æstimat, putrealibus etiam eas præferens. De stagnosis verò ac palustribus, quæ quiescunt, nec inveniuntur, ita ut mortuæ videantur, censet inter pessimas & summè noxias esse reponendas. Quare (ut inquit Aëtius) nunquam talis aqua, alia præsentè debilibus exhibenda est.

Hæ sunt omnes aquarum differentia, & qua ratione vitiose à bonis discernendæ sint: quarum conditiones & qualitates propriæ, ut verè bonæ dici possint, huiusmodi esse debent, nempe ut bona aqua sit levis, pellucida, limpidâ, & oculis grata, ut omni sapore & odore, aliave id genus qualitate careat: quæ tamen palatum delectet: ut sitim facillè sedet: ut parum diu ventriculo immoretur; ut promptè incalcescat, promptè refrigeretur: quæ hyeme calida sit, æstate gelida: qua legumina facillè, & citò, nec non carnes, reliquaq; edulia percoquantur. Ea etiam (inquit Aëtius) bona est, quæ cibos in ventre bene concoquit. Hæ omnes notæ, bonitatem aquæ significant: quæ tamen pro variis gradibus illarum conditionum, vel melior, vel deterior redditur.

Quæ bona vel mala inferat humano corpori aqua simplex & cruda, idem Aëtius eodem libro abundè edocet: ubi tamen quæstionem reticet, *an aqua elementum sit, nec ne: an nutriat, nec ne, num alimenti vehiculum sit.* Non est, inquit, *cc*
 propositum hic quærere. Vt tamen magnam eius *cc*
 utilitatem ostendat, quam supra exposuimus. *cc*

initio huius capituli, hæc addit: Quod verò dicere necessarium est, hoc est, quod sine aqua alimentum concoqui non potest, sicut neque citra aquam, quicquam commodè coqui potest.

Lib. 5. med. collect. c. 1. Oribasius Hippocratis sententiam referens, quæstionem solvit, quam Aetius videtur de industria subtrivisse, aut in dubium vocasse. Sic enim scribit, Porro aquam non alere, sed vehiculum tantammodò alimenti esse, & Hippocrates & ceteri præstantissimi medici dixerunt: ob eamque causam non potest vitalem facultatem roborare; & hoc fuit in causa, ut Hippocrates ab aquæ usu in ægrotantibus abstinens, ad mullam, oxymel & vinum se contulerit &c.

Quæ Oribasius ex Hippocrate, nec non etiam Galeno, in commentario de ratione victus in morbis acutis transcripsit. Sequuntur verba Hippocratis, quæ postquam de vini usu, etiam oligophori, de hydromelite & oxymelite, usitatis potibus, & in multis acutis morbis concessis, disseruit, de aqua subiicit: Aquæ quæ in acutis bibitur, nullum sanè aliud habeo, quod concedam officium. Neque enim in peripneumonicis rursim sedat, neque sputum educit: imò ceteris minùs, si quis aquæ potionem utatur: verùm si inter oxymel & mullam parùm aquæ instilletur, ob qualitatis passionum transmutationem sputum educit &c.

Galenus in suo commentario addit, quod sequitur, quodque Oribasius ex ipso mutuatus est ad verbum, in eo textu, quem supra citavimus. Hæc igitur (de aqua optima verba faciens)

eiens) quanquam optima sit, multo tamen *Quales autem*
 tempore in ventriculo manet, fluctuationesque *qua potest*
 plurimas parit: quo fit ut cum biliosus ventri- *proprietates*
 culus fuerit, corrumpatur & illa. Præterea cum
 ex ventriculo ad ieiunum intestinum ægrè per-
 veniat, non facillè distribuitur, neque in hepar,
 & minùs in renes, thoracem, & pulmonem:
 Quo fit ut neque urinas movere possit, neque
 sputum educere: imò neque per totum corpus
 molitur transpirationes: id namque substan-
 tiæ, quæ tenuium sit partium, opus est, calidæq;
 non frigidæ, nec crassarum partium. Neq; præ-
 terea sitim sedat, quod in amplis, tum ventris,
 tum intestinorum animalis instrumentis, plus-
 culo maneat tempore: neq; prorsus imas pene-
 trat partes, neque siccitatem humectat. Quòd
 autem non alat, antè est dictum: quo fit ut neq;
 vitalem facultatem roborare possit: Atque ea *Aqua viti-*
 est causa, propter quam Hippocrates, ad mul- *alis facultate*
 sam, oxymeli & vinum se contulit, in ægris ab *te caret.*
 aqua simplici abstinentibus. Illud ipsum est
 quod Hippocratis interpres Galenus docuit,
 cum scripsit, aquam nullam habere alendi facul-
 tatem, his verbis: At quæ nullo pacto nutriunt
 (ut aqua) ea neq; virtutem habere, neq; imbecil-
 litate, neq; roborare quispiam verè dixerit, nisi
 id aliquando per accidens contingat. Aqua sci-
 licet non ut alimentum vires recreat: sed benè,
 ut medicamentum ad temperamenti symmetri-
 am, quæ propter ipsius immoderationem imbe-
 cilla sunt, reducens.

Ex verbis Hippocratis & Galeni, primo ap-
 pulsus,

P 4

pulsus,

pulsu, nullius usus, nec effectus, aquam quis dixerit ad alendum; prout expressis verbis scriptum legitur: imò ne in medicamento quidem usum transire; veruntamen si attentè expendantur sententiæ & distingantur, ut par est, satis constabit, nec ab Hippocrate, nec Galenò usum aquæ in medicamentum, explodi. Quin argu-

*Num aque
usus aliquis
sit in medi-
camentum.*

*Lib. de vi-
tus rat. in
morbis acu-
tis.*

mentum ipsius libri Hippocratis, & tota illius tractatio contrarium docet, præsertim cum hæc scribit: In quibus autem maximè utendum sit aqua, & quando valde multa, & quando gelida & quando calida, partim quidem antea dictum est: partim verò suo tempore dicetur. Quin & aliis locis idem Hippocrates censet aquam inter alia, ad vitam summè esse necessariam, etsi in curam morborum plures alias potiones commendet, cum ipsa compositas, ut ptisanam, hydromeli, oxymeli: & quæ ab herbis viridibus, uvis pãsis, vinaceis, pyris, cnico, myrtis, panico, & aliis parantur: (ut eodem libro scribit) quas quidem simplicis aquæ potui præfert ob rationes superius allatas.

Hoc ipsum hodiè adhuc inter nos in usu est inter medicandum: ut scilicet in pleuritidibus, febribus ardentibus, propinetur ægro citius, ptisana, aut similis alius potus, medio critere detergens & humectans, quàm simplex aqua frigida: quam tamen ego quicquid dicant alii, naturæ vitalis ac alimentosæ esse participem censeo:

*Cur aqua
vita parti-
ceps esse di-
catur.*

ut quæ ad naturam elementi sui proximè accedat: quæq; benedictionis fructum ferat, quam Deus illi impertitus est, cum iussit, ut aquæ produ-

duce-

ducerent reptile animæ viventis, &c. quæ quidem benedictio permanet adhuc, & permanebit in finem seculorum. Huius aquæ vitalis fidem faciunt, quæ construuntur privata vivaria ad asservandos pisces: qui licet voraces sint, & ex præda aliorum piscium victitent: qualis est Lucius, ingentes truttæ, & id genus alii, tamen diu in vita persistant, citra prædam ullam sola aqua vitam foventes: quæ illis foret inutilis, si vitali omni spiritu, & alimentosa facultate, destituerentur.

Nolim tamen inferre aquam, vino aliisque *Aqua mi-
nus vitalis
spiritus pos-
sides vino
& alijs po-
tibus.* potibus, æquales nutriendi habere facultates: quos necessitas ad conservationem vitæ in usum nostrum excogitavit, quod & salubriores essent, & magis alerent, quàm potus aquæ: Quæ quamvis omnibus sit communis, ea tamen non contenti homines, alios sibi potus meliores, maiorisque alimenti indagare omni ingenio non desierunt, prout necessitate adacti fuerunt. Sic Americani, aliæq; barbaræ gentes, vineæ plantandæ ac colendæ imperiti, ex succis fructuum quarundam arborum, portiones concinnare in usum compulsi sunt: quemadmodum & illi apud quos vina nasci nequeunt ob caloris defectum, & terræ repugnantiam, quales diximus esse cerevisias, pomaria, pyraria, & id genus alia.

Atq; hæc de aqua, pane & vino, nec non aliis alimentis, quæ præcipua sunt cibi & potus fundamenta, satis superq; dicta sint: Restat, ut quæ vel bona vel mala per temperatum, aut immoderatum eorum usum homini accidant, exponamus.